

De reis van de roos

Vrouwelijke arbeiders in de Afrikaanse bloemenproductie werken onder erbarmelijke omstandigheden, stelt ontwikkelingsorganisatie Hivos in een publiekscampagne. Nederlandse bloemenkwekers, steeds massaler vertegenwoordigd in Afrika, zijn *not amused*.

“Je mag ons niet vergelijken met de koffie- of cacao-productie. Wij hebben onze sector zelf verduurzaamd.” Toch blijkt er ruimte voor verbetering. Met het Floriculture Sustainability Initiative slaan veel partijen nu de handen ineen. Ook de arbeidsomstandigheden in Afrika staan op de agenda.

✦ TEKST HANS VAN DE VEEN ✦ FOTOGRAFIE BAS JONGERIUS

Rozen hebben er al een behoorlijke reis op zitten, voor ze in Nederland in een bloemenstalletje staan, of verder de wereld over vliegen. Die reis begint meestal in Kenia, waar veel Nederlandse rozenkwekers zitten.

Bloemen, dat is emotie. Wie z'n oor te luisteren legt in de Nederlandse sierteeltsector hoort dat keer op keer. Bloemen behoren nu eenmaal niet tot de eerste levensbehoefte, ze geven ons vooral een goed gevoel. Zodra de consument zich gaat afvragen of bloemen eigenlijk wel deugen, kan de verkoop instorten. Misschien maakt dat de sector extra gevoelig voor kritiek.

Kritische geluiden over de bloemen- en plantenteelt hebben meestal te maken met milieuzaken. De laatste tijd richt de aandacht zich meer op de sociale kant van de productie. En dan vooral in de tropen. Daar immers produceren steeds meer Nederlandse telers hun bloemen, vanwege de beschikbare ruimte, lage loonkosten ter plekke en de vele uren zonneschijn.

Met de publiekscampagne Power of the Fair Trade Flower zette ontwikkelingsorganisatie Hivos het afgelopen najaar de bloemenproductie in Afrika in de spotlights. Het licht schijnt vooral op de vrouwen, die er in meerderheid het werk doen. De organisatie ging er stevig in. “Bloemen worden in Oost-Afrika vaak onder erbarmelijke omstandigheden geproduceerd. Lonen zijn te laag om fatsoenlijk van te leven, arbeidsrechten van vrouwen worden geschonden en seksueel misbruik komt veelvuldig voor”, meldde Hivos. Artikelen in dagbladen volgden, TROS Radar kwam met een uitzending rond Valentijnsdag. Dit alles tot gruwel van de sector. “Ik ken kwekers die helemaal door het lint gingen”, zegt Gijs Kok, concernmanager Externe Betrekkingen bij FloraHolland. “Ze herkennen zich er niet in. Het zijn veelal Nederlandse bedrijven

De eindbestemming van de roos is bereikt: verkocht aan de consument.

➤ die in Afrika voorop lopen met *ethical standards*. Dan komt zo’n campagne hard aan.” We praten met Kok in de Aalsmeerse vestiging van de coöperatieve veiling. Vrachtwagens rijden er af en aan. Op een steenworp afstand van Schiphol is Aalsmeer de grootste marktplaats voor bloemen en planten ter wereld. Duurzaamheid zit de coöperatie in de genen, zegt Kok, voor de vijftienduizend aangesloten kwekers is een op de lange termijn gerichte gezonde marktpositie belangrijker dan het snelle gewin. Dat die aanpak succesvol is bewijst FloraHolland, met een jaaromzet van ruim 4 miljard euro.

De kwetsbaarheid van de sector ligt steeds meer in het buitenland, ziet ook Kok. In Nederland is het allemaal wel onder controle. Ruim 80 procent van de productie voldoet

volgens de sector zelf aan de hoogste duurzaamheidsnormen. Milieuorganisatie Natuur & Milieu bevestigde nog niet zo lang geleden dat de siertelers binnen de landbouwsector voorop lopen in innovatie bij energiebesparing en bestrijdingsmiddelen. Ook de sociale kant lijkt voldoende afgedekt, in cao’s en de eigen standaard van de sector (MPS Social Qualified). Maar een tuinder die in Afrika met productie begint, trekt een cultuur met andere normen en waarden zijn bedrijf in. Daar moet hij mee leren omgaan. Lastig, want die Nederlander, zo weet Kok, wil dat er op basis van gelijkwaardigheid wordt samengewerkt op de werkvloer en vindt gelijke betaling van mannen en vrouwen vanzelfsprekend. De Nederlandse teler brengt werkgelegenheid en kennis in Afrika, en steunt bovendien vaak onderwijs en gezondheidszorg. Kok verwijt

Hivos daar te weinig oog voor te hebben. “Ook bij de Nederlandse bedrijven is het nog niet ideaal, zeggen ze. Maar als je toch ziet wat voor stappen er al zijn gezet! Natuurlijk zitten er nog enkele rotte appels in die mand. Daar moet je je vizier op zetten. Niet de goede ondernemers tegen de schenen schoppen.”

Bij Hivos begrijpt programmaleider Caroline Wildeman de soms heftige reacties vanuit de sector wel. Maar als maatschappelijke organisatie heeft Hivos nu eenmaal een andere rol, zegt ze. “Wij komen op voor de Afrikaanse vrouwen.” Twijfel heeft ze niet. “Wij baseren ons op betrouwbare onderzoeken, van de Kenya Human Rights Commission maar ook van lokale vakbonden. Ook onze partnerorganisaties rapporteren nog steeds heel veel misstanden. Dat is nog maar het topje van de ijsberg omdat er op veel bedrijven een angstcultuur heerst. Lonen zijn zo laag dat de werknemers, vaak alleenstaande moeders, hun gezin er niet van kunnen onderhouden. Er wordt, soms jaren achtereen, gewerkt met kortlopende contracten. Vrouwen zijn daardoor afhankelijk van de gunsten van hun bazen, wat ze extra kwetsbaar maakt. Dat leidt tot problemen rond zwangerschap, blootstelling aan bestrijdingsmiddelen en seksueel geweld.” De publiciteitscampagne van Hivos in Nederland is erop gericht het aanbod van ‘eerlijke’ bloemen te doen groeien; tegelijkertijd gaat in Oost-Afrika steun naar organisaties die zich richten op verbetering van de arbeidspositie van vrouwen. Wildeman vindt overigens ook dat Nederlandse bedrijven het in Oost-Afrika relatief goed doen. “Maar ze kunnen actiever uitdragen waar ze voor staan. Als wereldmarktleider heeft Nederland hier ook een eigen verantwoordelijkheid. Niet de mond houden over misstanden, maar een voortrekkersrol spelen en de sector in beweging brengen.” Inmiddels

Hoe belangrijk is de bloementeel voor Nederland?

Nederland heeft de wereldhandel in sierbloemen stevig in handen: 60 procent van de productie komt van Nederlandse bedrijven. Zij exporteerden in 2012 voor 5,4 miljard euro aan bloemen en planten naar het buitenland. Inmiddels komt ruim een kwart van de bloemen die hier worden verkocht – en veelal ook geëxporteerd – uit vooral Oost-Afrika (Kenia, Ethiopië, Oeganda). Dat aandeel groeit nog altijd. In de wintermaanden komt bijna de helft van de bloemen uit die landen.

De roos is verreweg de meest verkochte bloem. Op de veiling van FloraHolland worden jaarlijks zo’n drie miljard rozen verhandeld. De sector onttrekt zich overigens niet aan de crisis. De export van bloemen en planten via de veiling in Aalsmeer was in 2012 even groot als het jaar ervoor, maar omdat de prijzen stegen nam de omzet toch met 3 procent toe. De afzet in Zuid-Europa daalt, maar dat wordt gecompenseerd door de groeiende verkoop in opkomende economieën. Doordat steeds meer bloemen via internet worden verhandeld, neemt de werkgelegenheid op de veiling af. Flora Holland kondigde aan 150 van de 3200 banen te schrappen. Ook een aanzienlijk deel van de negenduizend Nederlandse bloemen- en plantenkwekers heeft moeite het hoofd boven water te houden. Experts voorzien een fusiegolf. De verschillen in omvang zijn enorm: naast de vele kleine bedrijfjes is marktleider Dutch Flower Group met een omzet van 1 miljard euro (2012) een gigant. De verplaatsing van de productie naar het buitenland leidt tot een gestage daling in de werkgelegenheid: het aantal werknemers in de bloementeel onder glas daalde het afgelopen decennium met een kwart.

Op Schiphol arriveren dagelijks meerdere vliegtuigen met bloemen uit Kenia, zo groot is de aanvoer.

praten Hivos en de bloemensector weer met elkaar. “Zij steunen onze inzet om te investeren in vrouwen”, zegt Wildeman. “De focus op best practices, als uitdaging aan de sector, spreekt ons ook aan.” Beide nemen deel aan het recente initiatief om de bloemenketen verder te verduurzamen, het Floriculture Sustainability Initiative (FSI). Jeroen Oudheusden, oudgediende in de bloemensector, is programmaleider van het FSI. De reacties op de Hivos-campagne onderstrepen de noodzaak van een gezamenlijke, internationale aanpak, vindt hij. Dat mensenrechten een issue worden kan voor niemand een verrassing zijn. “In plaats van niet of defensief reageren kunnen we ook laten zien waar het goed gaat en waar concreet gewerkt wordt aan verbeteringen. Waar het nog niet goed gaat, moeten we als sector gezamenlijk optrekken. Dat is een

verantwoordelijkheid van zowel producenten als handelaren en retailers.”

Aanjager van het Floriculture Sustainability Initiative is het Initiatief Duurzame Handel (IDH), dat programma’s voor ketenverduurzaming ontwikkelt voor een groot aantal producten. Uitgangspunt is steeds dat de financiële ondersteuning gepaard gaat met stevige investeringen door de sector zelf. Bij de lancering van FSI in januari spraken de 25 deelnemende partijen af dat 90 procent van hun internationale keten in 2020 duurzaam moet zijn. Een flinke uitdaging. “Kenmerkend voor de bloemensector is de versnippering”, zegt Oudheusden. “Er zijn heel veel partijen en platforms. We gaan de vele initiatieven richting duurzaamheid, van de private en de pu-

FloraHolland is de grootste bloemenveiling van de wereld.

De zojuist geoogste rozen worden klaargemaakt voor vliegtransport, hier bij Bilashaka Flowers van de Nederlander Joost Zuurbier.

➤ blieke sector, proberen te bundelen. Met de voorlopers in de sector zetten we projecten op rond actuele thema's, zoals watergebruik, mensenrechten en verduurzaming van transport.” Een heikel punt blijft het grote aantal keurmerken, dat het zicht op de werkelijkheid vertroebelt. Ook Oudheusden weet niet welk percentage bloemen duurzaam wordt geproduceerd. “Ieder cijfer vereist een stevige slag om de arm. Daarom vormt meetbaarheid een van onze speerpunten.” FSI wil de verschillende certificaten internationaal vergelijkbaar maken. Dan moet voor het eerst blijken hoe duurzaam de sector nu feitelijk is. Iets waar consument, maar ook de retail en bloemisten op zitten te wachten. “Het moet eenduidiger, en op feiten gebaseerd.” Bloemen met het Max Havelaar-keurmerk vormen een klein deel van de markt. Ook voor de fair trade organisatie zelf zijn bloemen tot nu toe niet meer dan een niche. In Nederland is alleen het rozenassortiment van supermarkt Plus volledig fair trade gecertificeerd. In Engeland, Zwitserland en Duitsland is de vraag bij consumenten groter. Maar ook de afzet in Nederland gaat groeien, verwacht Jos Harmen, manager producentenrelaties bij Max Havelaar. “We zien de vraag sterk toenemen, vooral bij bloemisten en importeurs. Veel kleinere bedrijven, maar we zitten ook aan tafel met de grote Dutch Flower Group. Eerlijke bloemen gaan meer leven, dat merken we aan alles.”

Caroline Wildeman van Hivos is er blij mee.

“Voor ons is certificering een middel, het gaat er om dat alle bloemen eerlijk worden geproduceerd. Tot het zover is, bieden keurmerken de beste garantie.” Het probleem voor de consument is echter dat duurzaam geproduceerde bloemen in de winkel niet herkenbaar zijn, afgezien van de spaarzame bosjes met het Max Havelaar keurmerk. Volgens Gijs Kok van FloraHolland hoeft de consument ook helemaal niet om fair trade bloemen te vragen. Men moet beseffen dat de sector hoge eisen aan zichzelf stelt, en dat de aangeboden bloemen dus deugen. Desondanks heeft diezelfde sector wel besloten het al langer bestaande maar niet erg bekende keurmerk Fair Flowers, Fair Plants (FFP) beter uit te gaan dragen en te vermarkten. Een aantal leden van FloraHolland werkt al met dit keurmerk, dat stevige eisen stelt op zowel milieu- als sociaal gebied. Kok verwacht dat hun aantal snel zal toenemen omdat de meeste bedrijven al gecertificeerd zijn voor ander labels. Op de veiling worden FFP-bloemen apart aangeduid, zodat kopers weten dat zij een gecertificeerd, traceerbaar product kopen. “Over een paar jaar willen we alleen nog maar werken met volledig gecertificeerde telers, juist ook in Afrika,” aldus Kok. Dat moet lukken zonder financiële steun van zijn organisatie voor de telers, zoals tot nu toe gebeurt. “Het is 2013, je mag van bedrijven verwachten dat zij het belang van consumentenkeurmerken inzien.” ■

www.floraholland.com
www.hivos.nl
www.fsi2020.com

Kan de bloemenproductie energieuwiger?

Voor de teelt van rozen heeft in toenemende mate plaats in Oost-Afrika. Zelfs met de kosten van het vervoer van de bloemen per vrachtvliegtuig is het voor kwekers voordelig om in warme landen te telen. Voor het milieu pakt het ook voordelig uit: het vliegverkeer is minder vervuילend dan de kweek onder glas in Nederland. Een relatief verschil, want de CO₂-uitstoot blijft hoog. Overheid, telers en milieubeweging zoeken een oplossing in de energieuwige kas in eigen land. Onderdeel van de Topsector Tuinbouw is het innovatieprogramma Kas als Energiebron. Doel is het gebruik van fossiele brandstoffen in bestaande kassen in 2020 met de helft terug te dringen. Nieuwe kassen moeten dan volledig energieneutraal zijn. Aardwarmte, warmtekruïtkoppeling en gebruik van warmte- en koude-buffers zullen een belangrijke rol spelen. Of het doel wordt gehaald wordt hier en daar wel betwijfeld: vanwege hun zwakke financiële positie zouden lang niet alle kwekers voelen voor de benodigde investeringen. De sector experimenteert ook met het vervoer uit de tropen per gekoelde zeecontainer. “Met rozen is het nog lastig, anders gaan al probleemloos”, zegt Gijs Kok van FloraHolland. “De kwaliteit moet gegarandeerd zijn. Daar wordt hard aan gewerkt. Dat moet ook: we zijn er niet trots op dat er nog zo veel per vliegtuig gaat.”

www.kasalsenergiebron.nl

WORLD **ROZEN KWEKEN IN KENIA**

‘Meer druk nodig op slecht presterende bedrijven’

✦ TEKST HANS VAN DE VEEN ✦ FOTOGRAFIE BAS JONGERIUS

Twee derde van onze rozen komt uit Afrika, het merendeel uit Kenia, want steeds meer Nederlandse kwekers verplaatsen hun productie. Houden zij rekening met mens en milieu in dit lagelonenland? We gingen in Afrika op bezoek bij enkele koplopers, bedrijven die investeren in een goed sociaal beleid. Dat loont, is hun boodschap. ➤

Auditor Joyce Gema: “Nederlandse bloemenkwekers vinden zelf dat ze voorop lopen, maar dat zie ik niet zo. Op een paar na.”

Vakbondsvertegenwoordigster Mary is tevreden over Simbi Roses, dat het Max Havelaar keurmerk voert: “Vrouwen die borstvoeding geven, mogen een uur eerder naar huis.”

Opzichter Joyce van de Nederlandse kwekerij Bilashaka: “Er zijn mensen die hier al tien jaar werken. Het bedrijf is goed voor ze.”

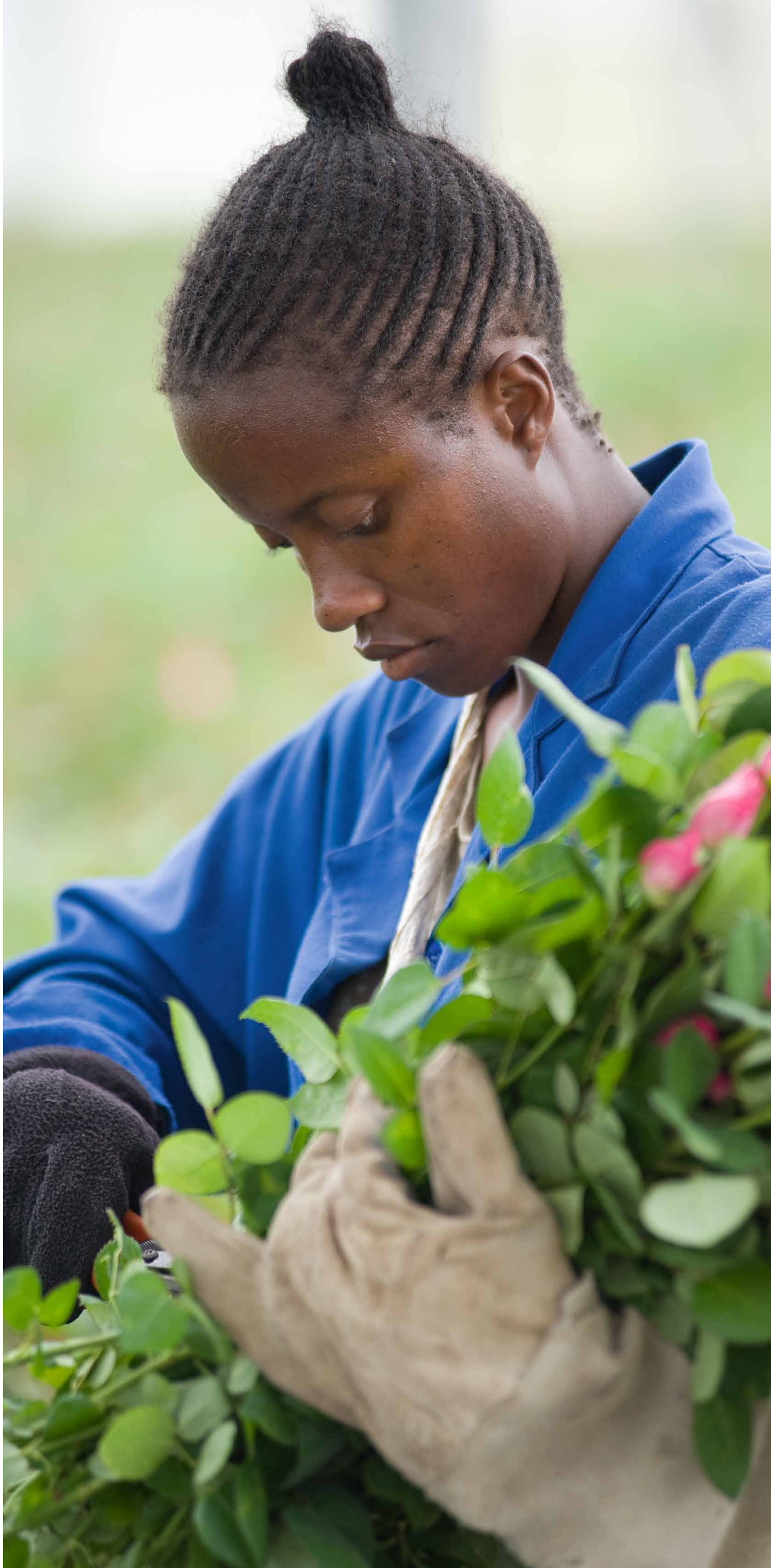
► **“M**ijn vrouw zou zeggen: Ik heb liever dat je eten voor me meebrengt dan rozen”, zegt een van de medewerkers in de verwerkingshal van het Keniaanse bedrijf Simbi Roses. Zijn collega’s lachen, en knikken instemmend. Na hen een aantal vragen te hebben gesteld, luidt de wedervraag wat wij eigenlijk met al die rozen uit Afrika in Nederland moeten. Het antwoord dat wij met een bos rozen onder meer het hart van een vrouw proberen te veroveren, dan wel een ruzie bijleggen, leidt vervolgens tot bovenstaande reactie. Kenia kent geen bloemencultuur. De duizenden Kenianen die dagelijks in de weer zijn om bloemen voor de export naar Nederland te produceren, hebben eigenlijk geen idee wat wij ermee doen. Is het een medicijn, of zijn ze misschien toch eetbaar? Een product puur voor de sier is niet goed voorstelbaar voor deze werknemers, die zelf een paar euro per dag verdienen.

Bij het Nederlandse bedrijf Bilashaka Flowers heeft directeur Joost Zuurbier in een hoek van de productiehal een tafel met daarop veertien vazen neergezet. In iedere vaas een bosje rozen, van steeds een dag ouder. Vanaf vaas tien treedt het verval in, de rozen in nummer veertien staan er treurig bij. Zuurbier poogt op deze wijze zijn mensen iets meer inzicht te geven in

de levenscyclus van de roos, die zij alleen maar als versproduct kennen. Dagelijks rijdt een vrachtwagen met gemiddeld 150 duizend rozen van de oevers van het meer van Naivasha, waar Bilashaka is gevestigd, naar het vliegveld van Nairobi, honderd kilometer verderop. Na acht uur vliegen arriveert de vracht op Schiphol, voor de verdere verwerking. Al met al duurt het proces van oogst tot veiling vanuit Afrika een dag langer dan in Nederland, een acceptabel tijdverlies voor de bloemenkwekers. Bij het bedrijf van de familie Zuurbier werken ruim zeshonderd Kenianen, waarvan 70 procent vrouw. Zij oogsten de rozen in de kassen, sorteren op lengte en bundelen de rozen in de verwerkingshal. De mannen verzorgen de aan- en afvoer. Er wordt acht uur per dag gewerkt, 46 uur per week. Het gemiddelde maandinkomen is tachtig euro (exclusief prestatiebonus). Afspraken over beloning en arbeidsomstandigheden komen tot stand in overleg met de vakbond, en zijn gebaseerd op een collectieve overeenkomst. “De bloemensector betaalt meer dan het wettelijk minimum”, zegt Zuurbier, “en wij zitten daar weer iets boven.” Het bedrijf investeert daarnaast in goede secundaire voorzieningen zoals medische zorg en een dagelijkse gratis lunch. Als aan het eind van de maand het salaris op is, blijkt dat nog wel eens de enige maaltijd van de

dag te zijn voor een deel van de medewerkers. “Mensen werken hier graag”, zegt de 43-jarige opzichter Joyce, “omdat het bedrijf goed voor ze is. Er zijn er die hier al tien jaar werken.” Bilashaka stelt zich ook maatschappelijk actief op. Het investeerde met andere bloemenfarms in een lokale kliniek (Zuurbiers vrouw is voorzitter van het bestuur), stond aan de basis van de nieuwe middelbare school en zorgt voor gratis drinkwater in de nederzetting waar de meeste arbeiders wonen. Dergelijke *informal settlements* ontstaan spontaan door de massale toeloop naar de bloemenfarms; basisvoorzieningen ontbreken door de vaak trage reactie van de overheid.

Ook op milieugebied is Bilashaka Flowers een voorloper. Een groot veld met zonnepanelen zorgt voor warm water, dat ’s nachts wordt rondgepompt in de kassen. Dat doet verder bijna niemand in Afrika; de verwarming houdt volgens Zuurbier schimmelziektes tegen, waardoor minder bestrijdingsmiddelen nodig zijn. Spuiten blijft wel noodzakelijk. De tijdstippen waarop dat gebeurt, staan vermeld op borden bij de ingang van de kassen; pas zes uur later mogen de werknemers de kas weer betreden. Grote bassins vangen het regenwater op, het gebruikte water wordt hergebruikt. Dat is belangrijk in de kwetsbare omgeving van Lake

Vrouwen oogsten de rozen in de kassen, sorteren op lengte en bundelen de rozen in de verwerkingshal.

Hoe belangrijk zijn rozen voor Kenia?

In vijftien jaar tijd vertienvoudigde de waarde van de productie van bloemen in Kenia (van 30 miljoen euro naar 367 miljoen). Daarmee is de bloementeel een van de belangrijkste exportsectoren in het land. Volgens de Kenya Flower Council werken er negentigduizend mensen op de bloemenbedrijven, terwijl indirect een half miljoen mensen ervan afhankelijk is.

Naivasha, het grootste zoetwatermeer van Kenia en het thuis van nijlpaarden en flamingo’s. Bij problemen in het meer (vervuiling, dalende waterspiegel) wees de beschuldigende vinger vaak naar de groenten- en bloemenkwekers, die veel water gebruiken en afvalwater in het meer zouden lozen. Inmiddels is duidelijk dat het rioolwater van de snel groeiende stad Naivasha, evenals erosie veroorzaakt door landbouw op de steile hellingen rond het meer, een minstens zo grote rol spelen. Gefinancierd met onder meer Nederlands ontwikkelingsgeld loopt er al enige jaren een project om de boeren beter voor te lichten. Vitens/Evides International draagt in Naivasha bij aan een betere drinkwatervoorziening. Joost Zuurbier is penningmeester van de lokale *water users association*, die boeren in de bovenloop van de rivier betaalt voor verbeterde waterkwaliteit, zoals door het aanleggen van terrassen. “Steeds meer bloemenbedrijven nemen hun verantwoordelijkheid”, zeggen medewerkers op het lokale kantoor van het Wereldnatuurfonds. Zij merken echter ook op dat nog altijd de helft van de lokale kwekers niet aan het programma deelneemt.

Joyce Gema wijst eveneens op de grote verschillen tussen de bloemenkwekers. De Keniaanse begon haar loopbaan als HR-adviseur op een bloemenfarm, maar werkt nu als onafhan- ►

► kelijk consultant in de sector. Met haar bedrijf React Africa verzorgt zij trainingen voor management en personeel, en doet audits bij gecertificeerde bedrijven. Gema is ook hoofd-auteur van een recent rapport van de Kenya Human Rights Commission, waarin misstanden in de bloemensector worden gesignaleerd. “Veel bedrijven in deze sector doen hun best”, benadrukt ze, “maar andere trekken zich nergens wat van aan. Zij veranderen niet zolang ze niet onder druk worden gezet.” Die druk moet komen uit een samenspel van overheid, vakbonden en ngo’s, en de voorlopers onder de bedrijven. “Dit is een goed georganiseerde sector. De bloemenkwekers hebben hun associaties, je hebt de Kenya Flower Council, de overheid is ondersteunend. Samen hebben ze behoorlijk wat veranderkracht.” Gema plaatst het gros van de Nederlandse bloemenkwekers in Kenia in de middengroep. “Ze vinden zelf dat ze voorop lopen, maar dat

zie ik niet zo. Op een paar na.” De echte *best practices* zijn volgens haar te vinden bij bedrijven die direct aan de Britse markt leveren. “Supermarkten, ketens als Marks&Spencer, die zitten er bovenop. Zij sturen hun eigen inspecteurs, om te controleren of bedrijven zich houden aan milieunormen en sociaal goed bezig zijn. Dat zou Flora Holland ook kunnen doen.” Voor Gema is de slechte beloning in de sector een belangrijk issue. “Het wettelijk minimum voor de agrarische sector van omgerekend veertig euro per maand is echt een schande. Daar kan niemand van rondkomen. In de industriële sector is het minimum twee keer zo hoog. De bloemensector betaalt gemiddeld 55–65 euro, krap de helft meer dan dat agrarisch minimum. Nette bedrijven vragen mij: wat is een fatsoenlijk loon in Kenia? Ik wijs ze op een wetsvoorstel waarin het leefbaar loon wordt vastgesteld op 109 euro. Daarvan kun je

een gezin onderhouden, en het schoolgeld voor je kinderen betalen.” Het wetsvoorstel ligt al geruime tijd ter behandeling in het parlement. Mogelijk, suggereert Gema, omdat diverse politici zelf bloemenfarms of andere agrarische bedrijven bezitten en niet op hogere lonen zitten te wachten.

De vrouwen in de bloemensector verdienen vaak ook nog minder dan hun mannelijke collega’s. Vrouwen krijgen veelal minder training en hebben een geringere kans op promotie, constateerde Gema in haar rapport. Bovendien hebben zij vaak te maken met seksuele intimidatie. Voor dat laatste probleem heeft Jack Kneppers, directeur/eigenaar van rozenbedrijf Maridadi Flowers (42 hectare, 720 werknemers, gevestigd op een bedrijven-terrein in Naivasha) een radicale oplossing gevonden. Zijn bedrijf kent uitsluitend vrouwelijke leidinggevenden (op de afdelingen

◀ **Vrouwen verzorgen ook de opgroeiende rozen in de Keniaanse kassen, vaak lastig gevallen door mannelijke chefs, tenzij bedrijven daar maatregelen tegen nemen.**

► **Het maandinkomen van de rozenverzorgsters is gemiddeld 55 tot 65 euro per maand.**

waar gemengd wordt gewerkt). “Ik kwam er op een gegeven moment achter dat een jonge vrouw, die goed werk leverde, depressief was omdat zij voortdurend werd lastig gevallen door haar chef, die seks met haar wilde. Toen heb ik hem eruit gedonderd. Wie rotzooit, vliegt eruit. Dat is de boodschap.” “I love it”, zegt de 24-jarige Emaculate over haar werk in de bloemenkassen. Op de vraag waarom alle supervisors bij Maridadi vrouw zijn, antwoordt ze: “Vraag maar aan Jack waarom. Maar ik denk omdat vrouwen harder werken.” Dat beaamt Kneppers. “De gemiddelde kwaliteit van het werk van vrouwen is bij ons een stuk hoger dan van mannen. Daar profiteert ons bedrijf ook van.” Opmerkelijk is dat de vakbonden er bij Maridadi niet aan te pas komen. “Vakbonden, dat is hier altijd gedoe. Er spelen allerlei zaken mee die niets met arbeidsomstandigheden te maken hebben. Ik kijk puur naar prestatie.” Het inkomen van de werknemers bestaat volledig uit stukloon. Een gemiddeld maandinkomen bedraagt tachtig euro, maar ‘superwerkers’ komen een heel stuk hoger uit. “Mijn mensen verdienen naar verhouding goed geld. Iedereen wil hier werken. Als er vacatures zijn, staan hier ’s ochtends honderden mensen aan de poort.”

Mary Kambo en Edward Kahuthia gaan een heel eind mee in Kneppers’ mening over de Keniaanse vakbonden. Zij werken voor de organisatie Cobades, die zich onder meer richt op arbeidsrechten van vrouwen in de bloemensector. Kambo: “Vakbonden hebben daar geen

belangstelling voor. Ze doen nauwelijks iets aan training. Leden zijn vaak ontevreden, vinden dat bestuurders alleen in hun eigen baantje geïnteresseerd zijn. Wij moedigen werkers aan de vraag te stellen wat de bond voor hen doet.” Cobades vervult de rol die vakbonden laten liggen. De organisatie verzorgt trainingen voor medewerkers en vakbondsvertegenwoordigers. “Bij de farms, als ze ons binnenlaten, anders erbuiten.” In *workers parliaments* kunnen de arbeiders klachten over een bedrijf formuleren, en in debat gaan. “Er worden steeds meer vrouwen gekozen in de *workers committees*. Door de trainingen worden ze zelfbewuster, actiever.” Het sluit allemaal aan bij de nieuwe dynamiek, die een optimistische Kahuthia in zijn land waarneemt. “We hebben een progressieve grondwet, een nieuwe regering met jonge mensen. Kenia verandert in snel tempo.” Beide Kenianen benadrukken dat bij veel bedrijven van alles mis is, maar dat zij ook andere belangrijke stappen zetten. Dat moet ook, als zij willen voldoen aan certificeringen van de Kenya Flower Council en het Nederlandse MPS. Jack Kneppers verwacht nog dit jaar aan de sociale eisen voor de keurmerken te voldoen: “Het meeste doen we al, zoals transport, werkkleding, een gratis lunch en gezondheidszorg. Het gaat nu nog om wat aanvullende zaken, zoals kleedkamers.” Bilashaka beschikt al over de keurmerken, en is drukdoende te voldoen aan de eisen voor *fair trade*. Joost Zuurbier: “Op farm niveau maakt het niet veel uit, de eisen zijn vergelijkbaar met

andere keurmerken.” Het verschil zit ’m vooral in de *joint body*, het fonds dat bij *fair trade* verplicht is, waaruit gemeenschapsprojecten worden betaald.

Bij Simbi Roses zijn ze al zover. De Keniaanse onderneming is gelegen te midden van uitgestrekte koffieplantages in Thika, op een uur rijden van de hoofdstad Nairobi. Het bedrijf is sinds een paar jaar volledig *fair trade* gecertificeerd, en levert onder meer rozen met het Max Havelaar-keurmerk aan de Nederlandse Plus-supermarkten. In een rondetafelgesprek vertellen vier managers met opvallend veel passie over het bedrijf, waar vrijwel alle vierhonderd personeelsleden lid zijn van de vakbond. “Wij stimuleren dat. Het biedt de mensen een platform om zaken aan de orde te stellen en te verbeteren. We willen niet dat onze mensen bang zijn voor de leiding, zoals bij andere flower farms.” “Dit is een goed bedrijf”, zegt de 32-jarige vakbondsvertegenwoordigster Mary, terwijl ze in hoog tempo doorgaat met het bundelen van rozen. “We werken 7,4 uur per dag, in plaats van acht. Vrouwen die borstvoeding geven, mogen een uur eerder naar huis. Zwangerschapsverlof is drie maanden, in plaats van twee. Uit het *fair trade* fonds financieren we het opknappen van de school, de schoolgelden en schoon drink-water. We beslissen zelf over de besteding van dat geld, en dat voelt goed.” ■

Met dank aan Kneppers Rozen, Simbi Roses, Zuurbier&Co Rozenkwekerijen en Hivos.